

ІСТОРІЯ

народного
господарства
та
економічної
думки

УКРАЇНИ

ВИПУСК

37-38

2005

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ»

**ІСТОРІЯ
НАРОДНОГО
ГОСПОДАРСТВА
ТА ЕКОНОМІЧНОЇ
ДУМКИ
УКРАЇНИ**

**Збірник
наукових праць**

Засновано в 1965 р.

**Випуск
37 – 38**

Київ – 2005

Історія народного господарства та економічної думки України.
Зб. наук. праць. — Випуск 37 – 38. — Київ, 2005. — 368 с. — (Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»).

Випуск 37-38 всеукраїнського історико-економічного збірника продовжує серію видань, започатковану 1965 р. Зібрані у книзі статті органічно вливаються в основні розділи щорічника (історія економічних реформ, історія народного господарства, історія економічної думки). Публікується чергова добірка статей, присвячених творчості видатних вчених-економістів минулого і сучасності. Вперше в Україні перевидається стаття М. І. Тугана-Барановського — «Народное хозяйство [России в 1913 г.]».

Выпуск 37-38 всеукраинского историко-экономического сборника продолжает серию изданий, основанную в 1965 г. Собранные в книге статьи органически вливаются в основные разделы ежегодника (история экономических реформ, история народного хозяйства, история экономической мысли). Публикуется очередная подборка статей, посвященных творчеству выдающихся ученых-экономистов прошлого и настоящего. Впервые в Украине переиздается статья М. И. Тугана-Барановского — «Народное хозяйство [России в 1913 г.]».

Редакційна колегія :

Т. І. Дерев'янкін (відповідальний редактор), С. О. Біла, В. Г. Бодров, Л. П. Горкіна, В. І. Гринчуцький (заст. відповідального редактора), Л. Я. Корнійчук, В. В. Лантух, П. М. Леоненко, В. М. Трегобчук, Р. Д. Толстов (відповідальний секретар).

Рецензенти :

В. Д. Базилевич, Д. П. Богиня, Б. Й. Пасхавер.

Постановою Президії Вищої атестаційної комісії України від 22 травня 1997 р. (№ 1а /5) збірник наукових праць «Історія народного господарства та економічної думки України» включено у «Перелік № 1 наукових видань, в яких можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт» (Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. — 1997. — № 2. — С. 81).

Затверджено до друку вченою радою
Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

Адреса редколегії: 01011. Київ – 11, вул. Панаса Мирного, 26
Телефон 280-84-07
<http://news.te.ua/papers/econh>

Пам'яті видатних вчених-економістів

ПАМ'ЯТІ ІВАНА ІЛАРІОНОВИЧА ЛУКІНОВА (1927 – 2004)

4 грудня 2004 р. на 78 році життя помер академік Іван Іларіонович Лукін. Більше 50-ти років він віддав безпосередньо науці. Досягнення вченого дістали адекватне визнання як вітчизняних, так і зарубіжних вищих наукових установ: він був обраний дійсним членом (академіком) восьми академій – Національної академії наук України (1976), АН СРСР (1984), Російської академії наук (1992), ВАСГНІЛ (1973), Російської академії сільськогосподарських наук (1992), Української академії аграрних наук (1991), Академії економічних наук України (1993), Шведської Королівської академії сільського та лісового господарства (1975).

Народився І. І. Лукін 5 жовтня 1927 р. у селянській родині в с. Попівка Корочанського району Белгородської області (РФ). З ранніх літ, допомагаючи сім'ї, брав участь у сільськогосподарських роботах. У 1941 р. закінчив 8 класів середньої школи.

У наступному І. І. Лукін досить чітко визначив і цілеспрямовано пройшов курс своїх навчальних університетів. Він закінчив Корочанський сільськогосподарський технікум (1946), Харківський сільськогосподарський інститут (економічний факультет) (1951), аспірантуру Інституту економіки Академії наук УРСР (Київ, 1954). Захистив дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (1954) і доктора економічних наук (1964). Чотири роки по тому йому було присвоєно наукове звання професора (1968).

Трудова діяльність І. І. Лукінова на науковому поприщі розпочалася в 1949 р.: ще в студентські роки він обіймав посади техника та інженера північнодонецької експедиції «Агролісопроект». Після закінчення аспірантури залишився в Інституті економіки АН УРСР, де кілька років працював молодшим науковим співробітником.

Подальший трудовий шлях І. І. Лукінова поділяється на такі основні етапи. Протягом 1956-1967 рр. він працював на посаді завідувача сектора економіки і науки сільгоспвідділу ЦК Компартії України (паралельно у 1965-1967 рр. – зав. відділом Інституту економіки АН УРСР). У 1967-1976 рр. очолював Український науково-дослідний інститут економіки та організації сільського господарства ім. О. Г. Шліхтера. Починаючи з 1976 р., І. І. Лукін знову в Академії наук УРСР: протягом 1976-2003 рр. – як директор Інституту економіки НАН України, з лютого 2003 р. – почесний директор Інституту економіки, з 1 січня 2004 р. – Об'єднаного інституту економіки НАН України. Одночасно в 1976-2004 рр. – він член Президії НАНУ; в 1979-1993 рр. – віце-президент НАНУ – голова секції Суспільних наук; в 1976-1980 і в 1993-1998 рр. – академік-секретар Відділення економіки НАНУ. З травня 2004 р. – радник Президії НАНУ.

За півстоліття своєї наукової діяльності І. І. Лукін вніс великий вклад у розвиток вітчизняної економічної науки. Він є автором близько 550 наукових праць, серед яких 5 індивідуальних і 25 колективних монографій, присвячених проблемам економічної теорії, дослідженню процесів відтворення, ціноутворення, аграрно-промислової інтеграції, економічних трансформацій та ін. До числа знакових відносяться такі з них: «Проблеми економічних взаимоотношень государства с колхозами» (К., 1974) (удостоєна в 1975 р. премії ім. В. С. Немчинова ВАСГНІЛ); «Воспроизводство и цены» (1977) (Державна премія УРСР у галузі науки і техніки, 1979 р.); «Аграрные проблемы

развитого социализма» (К., 1979) (відзначена в 1983 р. премією ім. О. Г. Шліхтера АН УРСР); «Економічні трансформації наприкінці ХХ ст.» (К., 1997) (удостоєна в 1998 р. премії ім. М. В. Птухи НАН України); «Эволюция экономических систем» (М., 2002). Наукові праці І. І. Лукінова відомі не тільки в Україні. Чимало з них перевидано іноземними мовами. Вчений є також співавтором ряду підручників з політичної економії та економіки сільського господарства.

Значним є вклад І. І. Лукінова у справу виховання наукової зміни. Під його керівництвом підготовлено 8 докторів і більше 20 кандидатів економічних наук. Найкращі з них згодом стали відомими вченими, педагогами, політичними діячами.

І. І. Лукінов як співредактор вніс значний вклад у створення таких великих колективних праць, як «Українська Радянська Енциклопедія», вид. 2-е, у 12 томах (1977-1985) та «Історія Академії наук УРСР» (1979-1982). Він працював головним редактором журналу «Економіка України», членом редколегій журналів «Вісник Національної академії наук України», «Общество и экономика», «Трибуна», був відповідальним редактором і членом редколегій багатьох наукових видань.

Під науковим керівництвом і за авторською участю академіка І. І. Лукінова вчені Інституту економіки АН УРСР у координації з науковцями інших установ і викладачами вузів створили цикл праць під загальною назвою «Проблеми сучасного розвитку соціалістичної економіки» (в 10 томах). У ньому було викладено результати багаторічних досліджень з трьох наукових напрямів: закономірності удосконалення виробничих відносин і перебудови механізму господарювання; економічні аспекти прискорення науково-технічного прогресу та інтенсифікації відтворення основних фондів; економічні та соціальні проблеми агропромислового комплексу. У цих наукових працях теоретичний аналіз органічно поєднується з конкретними економічними розробками щодо забезпечення ефективного господарювання. Розкриваються зміни суспільних відносин під впливом НТП, структурні та якісні зрушення в продуктивних силах, формах і методах ведення господарства. У зв'язку з цим характеризуються причини негативних проявів розвитку економіки (зниження відносних темпів зростання, подорожчання виробництва, незбалансованість останнього). Одночасно обґрунтовувалися нові підходи до управління і господарювання, до розв'язання проблем стратегії економічного розвитку країни взагалі.

На базі наукових досліджень, проведених І. І. Лукіновим особисто і колективами вчених під його керівництвом, Інститутом економіки АН УРСР формувалися конкретні пропозиції щодо перебудови структурної, інвестиційної, фінансово-кредитної політики, системи економічного управління народним господарством. Вони (ці пропозиції) у 80-х роках подавалися відповідним керівним органам. Однак реальні обставини в країні склалися так, що в ході здійснення державної економічної політики неординарні пропозиції часто виявлялися незатребуваними.

Наукові праці академіка І. І. Лукінова, які створювалися за радянських часів, зрозуміло, не могли не зазнавати впливу панівної ідеології тоталітарної держави. І разом з тим його фундаментальна фахова підготовка зумовила те, що він глибоко розумів справжню сутність економічних явищ, бачив негативні тенденції, що спричиняли гальмування соціально-економічного розвитку СРСР. І саме завдяки цьому в період розбудови незалежної Української держави талант академіка І. І. Лукінова розкрився з новою силою.

Значним вкладом І. І. Лукінова в сучасну економічну думку стали його наукові праці кінця ХХ – початку ХХІ ст. Глибокі дослідження вченого з проблем трансформаційних перетворень національної економіки в перехідний період дозволили йому розробити теорію створювальної моделі ринкового господарства та засади системного підходу до соціального захисту населення, обґрунтувати стратегічні пріоритети економічного зростання на основі досягнення грошової, кредитно-банківської та фінансової стабілізації, підвищення ефективності розвитку національного АПК. Причому у суть стратегії соціально-економічного розвитку України вченим закладено аж ніяк не механічне перетворення діючої системи в «капіталізм» чи «соціалізм», а пошуки і вибір принципово нової моделі, яка втілює в собі найкращі якості, забезпечує

прогресивні зрушення в напрямі створення принципово нового суспільного устрою з справжньою демократією.

Органічними складовими вищезгаданої теорії створювальної моделі ринкової економіки визначені: *здійснення* стратегічної політики подальших економічних реформ методами і засобами створювального антиінфляційного напрямку за критеріями реального приросту ефекту, економічного зростання та підвищення рівня життя народу; *докорінна* зміна економічної та галузевої структур народного господарства; *забезпечення* сприятливих умов для функціонування (в раціональному співвідношенні) великого, середнього і малого бізнесу; *запровадження* активного державного регулювання трансформаційних процесів за умов оптимального поєднання останнього з ринковим механізмом управління і регулювання; *розробка* нових ефективних структур і регулюючих механізмів у середині кожного економічного району та між районами тощо.

«Стратегічна ціль, – писав І. І. Лукінов, – у кінцевому підсумку зводиться до створення на фундаменті всього кращого, що нагромаджено людством, міцної, соціально орієнтованої і конкурентоспроможної економіки країни, яка б характеризувалася ринковим динамізмом, високим технологічним і організаційно-управлінським рівнем, структурною збалансованістю, товарно-грошовою бездефіцитністю і достойним життям свого народу. Першочерговою проблемою є досягнення виробництва валового національного продукту і доходу на душу населення на рівні високорозвинутих країн, без чого неможливо реалізувати на здоровій економічній основі необхідні соціальні програми».

Плідну науково-дослідну роботу академік І. І. Лукінов органічно поєднував з великою науково-організаційною діяльністю. Впродовж багатьох років вчений успішно керував науковими колективами, науковими і спеціалізованими радами, комісіями.

За час роботи академіка І. І. Лукінова на посаді директора Інституту економіки (1976-2003 рр.) останній перетворився на великий науковий центр, підвищилася його роль як провідної наукової установи України з економічної теорії та корінних проблем народного господарства. Істотних змін зазнала структура інституту: замість дрібних підрозділів, що займалися розробкою галузевої тематики, з'явилися нові великі відділи з найважливіших напрямів економічної науки. З метою поглиблення спеціалізації наукових досліджень за сприяння І. І. Лукінова переважно на базі наукових підрозділів Інституту економіки було організовано нові наукові установи: Інститут світової економіки і міжнародних відносин (1978 р.), Інститут економічного прогнозування (1997 р.). На самостійні інститути були перетворені також Львівське та Одеське відділення Інституту економіки. Значною мірою завдяки зусиллям І. І. Лукінова виникли такі організації, як Міжнародна українська економічна асоціація та Міжнародний інститут менеджменту (МІМ-Київ).

Як видатний вчений І. І. Лукінов гідно представляв вітчизняну економічну науку на світових орбітах. Він регулярно виступав з висококваліфікованими доповідями і повідомленнями на численних міжнародних наукових конгресах, конференціях, симпозіумах. Зокрема, брав активну участь у роботі різних форумів, що проводилися Міжнародною і Європейською асоціаціями економістів-аграрників, Міжнародною українською економічною асоціацією та ін. Протягом цілого ряду років І. І. Лукінов — неодмінний учасник серії Міжнародних наукових конференцій «Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз», Міжнародних Кондратьєвських конференцій. Він неодноразово призначався керівником або членом вітчизняних делегацій учених, які виїжджали для обміну досвідом у наукові центри зарубіжних країн. З метою відновлення та розширення творчого співробітництва з науковими центрами Російської Федерації, за ініціативою академіка І. І. Лукінова, проводилися зустрічі провідних учених-економістів Російської академії наук і Національної академії наук України.

Активною і напруженою була громадсько-політична діяльність І. І. Лукінова. Вчений обирався членом Центрального Комітету Компартії України, Київського обкому та міськкому Компартії України, депутатом Верховної Ради УРСР десятого та одинадцятого скликань, Київської міської Ради народних депутатів. Він був членом Комітету радянських учених на захист миру.

Плідна багаторічна наукова, науково-організаційна та громадсько-політична діяльність академіка І. І. Лукінова відзначена високими державними нагородами: орденами Леніна, Трудового Червоного Прапора, «Знак Пошани», медалями, Почесною Грамотою Президії Верховної Ради України. І. І. Лукінов був удостоєний також ряду престижних міжнародних наукових нагород: «Золотої медалі» — Асоціації сприяння національній промисловості Франції; «Золотої медалі» як «Керівнику ХХІ століття» — «Європейських Контрактів»; «Золотої медалі М. Д. Кондратьєва» — Міжнародного фонду М. Д. Кондратьєва та Російської академії природничих наук ім. В. І. Вернадського (РФ) та ін.

Академіку І. І. Лукінову було присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України».

Життєвий і творчий шлях академіка І. І. Лукінова – зразок натхненного служіння науці, народу, Батьківщині. Своїми фундаментальними працями він забезпечив собі гідне місце в історії вітчизняної економічної думки. Справа всього життя видатного вченого продовжується його численними учнями та послідовниками.

Проблемы экономических взаимоотношений государства с колхозами / И. И. Лукинов, П. П. Пасечник, В. Я. Дзикович [и др.] / Отв. ред. И. И. Лукинов. — К. : Наук. думка, 1974. — 294 с.

Лукинов И. И. Воспроизводство и цены. — М. : Экономика, 1977. — 432 с.

Аграрные проблемы развитого социализма / И. И. Лукинов, Л. А. Шепотько, П. Ф. Веденичев [и др.] / Отв. ред. И. И. Лукинов. — К. : Наук. думка, 1979. — 424 с.

Стратегія соціально-економічного розвитку України: Наук. доповідь / І. Лукінов, О. Алімов, Л. Безчасний, В. Геєць, М. Герасимчук, О. Онищенко [та ін.] / Наук. керівник І. Лукінов. — Київ, 1994. — 232 с.

Сучасна аграрна політика України: Проблеми становлення / П. Т. Саблук, І. І. Лукінов, В. В. Юрчишин, О. М. Онищенко, В. М. Трегобчук [та ін.] / За ред. П. Т. Саблука та В. В. Юрчишина. — Київ, 1996. — 664 с.

Лукінов І. І. Економічні трансформації (наприкінці ХХ сторіччя) / Відп. ред. В. М. Геєць. — Київ, 1997. — 456 с.

Лукинов И. И. Эволюция экономических систем. — М. : Экономика, 2002. — 568 с.

Видатний вчений-економіст: До 75-річчя І. І. Лукінова // Економіка України. — 2002. — № 11. — С. 84.

Зубець М. Держави міцніють прихильністю до науки // Економіка України. — 2003. — № 3. — С. 15-21.

Чумаченко М., Шпичак О., Будкін В. Фундаментальне економічне дослідження // Віче. — 1998. — № 8. — С. 153-159.

Чухно А. Важлива книга // Економіка України. — 1998. — № 8. — С. 90-92.

Шмелев Г. Лукинов И. И. Экономические трансформации (в конце ХХ столетия) // Вопр. экономики. — 1998. — № 11. — С. 157-159.

Лукінов Іван Іларіонович: Біобібліографія до 70-річчя / Вступ. ст. — Л. К. Безчасний, М. С. Герасимчук, Т. І. Дерев'янкін, В. Ф. Кифорак, С. І. Пирожков / Упоряд. І. О. Синчило, В. Є. Міхіденко / Відп. ред. О. М. Онищенко. — К. : Наук. думка, 1997. — 120 с.

Бібліографія основних наукових праць Інституту економіки Національної академії наук України (1936-2001) / Укл. Т. І. Дерев'янкін, Р. Д. Толстов, В. Ф. Кифорак / Наук. ред. Т. І. Дерев'янкін // Історія народного господарства та економічної думки України: Міжвід. зб. наук. праць. — Вип. 33-34. — Київ, 2002. — С. 229-368.

С. І. Пирожков